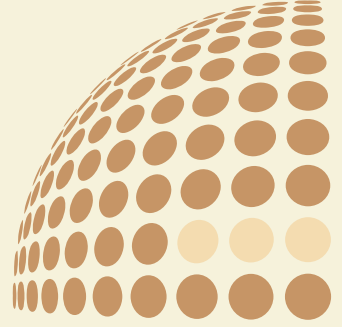


SETA ANALİZ



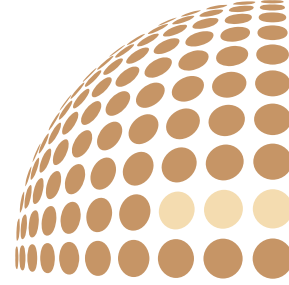
SETA | Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı | www.setav.org | Ağustos 2013



TÜRKİYE'DE ORTAÖĞRETİMİN GELECEĞİ: HİYERARŞİ Mİ, EŞİTLİK Mİ?

BEKİR S. GÜR, ZAFER ÇELİK, İPEK COŞKUN

SETA ANALİZ



Sayı: 69 | Ağustos 2013

TÜRKİYE'DE ORTAÖĞRETİMİN GELECEĞİ: HİYERARŞİ Mİ, EŞİTLİK Mİ?

BEKİR S. GÜR, ZAFER ÇELİK, İPEK COŞKUN

İÇİNDEKİLER

ÖZET | 3

1. GİRİŞ | 4

2. TÜRKİYE'DE ORTAÖĞRETİM | 5

3. DÜNYADA ORTAÖĞRETİM SİSTEMLERİ | 14

4. TÜRKİYE'DE ORTAÖĞRETİMİN GELECEĞİ | 21

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER | 23

KAYNAKÇA | 25

KISALTMALAR

AOBP Ağırıklı Ortaöğretim Başarı Puanı

GCSE Genel Ortaöğretim Sertifikası
(General Certificate of Secondary Education)

LGS Liselere Giriş Sınavı

MEB Milli Eğitim Bakanlığı

OECD Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı
(Organization for Economic Co-operation and
Development)

OKS Ortaöğretim Kurumları Öğrenci Seçme ve
Yerleştirme Sınavı

PISA Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
(Programme for International Student Assessment)

SBS Seviye Belirleme Sınavı

TIMSS Uluslararası Matematik ve Fen Eğilimleri
Araştırması
(Trends in International Mathematics and Science
Study)

TTKB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

YBP Yılsonu Başarı Puanı

ÖZET

Seviye Belirleme Sınavının 2013 yılında son kez uygulanacağı resmi olarak ifade edilmiştir. Bununla birlikte, bundan sonra ortaöğretimin yapısı ve ortaöğretime geçişin nasıl olacağı konularında, Milli Eğitim Bakanlığının izleyeceği yol haritasında bir belirsizlik söz konusudur. Elinizdeki analiz, 2014 ve sonrasında ortaöğretime geçişte nasıl bir sistemin uygulanması gerektiğine ilişkin tartışmalara katkı sunmak amacıyla hazırlanmıştır. Birinci bölümde, Türkiye'de mevcut ortaöğretime geçiş ve ortaöğretimin yapısı ele alınmış, sınavla öğrenci alan okulların kuruluşları ve bu okulların hızla artan sayılarına dikkat çekilmiştir. İkinci bölümde, on büyük ekonomi ülkelerinden ABD, Çin, Japonya, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya ve Rusya'nın yanında uluslararası sınavlarda başarılı olmuş Güney Kore, Singapur, Finlandiya, İsviçre, Macaristan, Danimarka ve Hollanda gibi ülkelerin ortaöğretime geçiş uygulamaları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, Türkiye'de ortaöğretime geçişe ilişkin muhtemel adımlar tartışılmış; adrese dayalı yerleştirme, notlara göre yerleştirme, sınav(lar)la yerleştirme gibi uygulanabilecek politika önerilerinin avantajları ve dezavantajları üzerinde durulmuştur.

Çalışmadaki politika önerileri şöyle özetlenmiştir:

- Daha az sayıda okul için merkezi giriş sınavı uygulanmaya devam edilmelidir.
- Seçici okulların zamanla sayılarının enflasyonist şekilde artırılmaması için, zorlayıcı tedbirler getirilmelidir.
- Anadolu öğretmen lisesi gibi lise türleri kaldırılmalıdır. Bu okullardan altyapısı ve coğrafi konumu uygun olanlar, fen ya da sosyal bilimler liselerine dönüştürülmelidir.
- Sınavla öğrenci alan okullara yerleştirmede, öğrencinin merkezi giriş sınavında alacağı puanın yanında, ilköğretimdeki başarı notları da dikkate alınmalıdır.
- Öğrencilerin sınava girmesi için 5, 6 ve 7. sınıf notlarının belli bir baraj puanda olması şartı getirilmesidir.

TÜRKİYE'DE ORTAÖĞRETİMİN GELECEĞİ: HİYERARŞİ Mİ, EŞİTLİK Mİ?

1. GİRİŞ

1990'lı yıllardan itibaren ortaöğretime geçiş sisteminde farklı düzenlemeler yapılmış ve sınavla öğrenci alan liselerin sayısı sürekli artmıştır. Ayrıca, 2010 yılında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından başlatılan tüm genel liselerin Anadolu liselerine dönüştürülmesi ve ardından Seviye Belirleme Sınavı (SBS)'nin kaldırılması projesi ile SBS 2013 yılında son kez uygulanmıştır. İlaveten, 2012 yılına gelindiğinde kamuoyunda 4+4+4 olarak bilinen, eğitim sistemini kademelendiren ve zorunlu eğitimi 12 yıla çıkaran yeni düzenleme ile birlikte, mevcut ortaöğretim kurumları ve geçiş sistemlerinde bir revizyon gündeme gelmiştir. Milli Eğitim Bakanları Nimet Baş (Mayıs 2009-Temmuz 2011), Ömer Dinçer (Temmuz 2011-Ocak 2013) ve Nabi Avcı (Ocak 2013-halen) SBS'nin 2013 yılında son kez uygulanacağını ifade etmişlerdir. Ne var ki, SBS yerine nasıl bir seçme ve yerleştirme sisteminin getirileceği konusunda tartışmalar sürmektedir. MEB, 2014'te ne tür bir sisteme geçileceğine ilişkin ayrıntıları halen netleştirmemiştir.

Elinizdeki analiz, 2014 ve sonrasında ortaöğretime geçişte nasıl bir sistemin uygulanması gerektiğine ilişkin tartışmalara katkı sunmak amacıyla hazırlanmıştır. Analiz, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Türkiye'de ortaöğretime geçiş ve ortaöğretimin yapısına ilişkin mevcut durum incelenmiştir. İkinci bölümde, on büyük ekonomi ülkeleri ile uluslararası sınavlarda başarılı olmuş bazı ülkelerin ortaöğretime geçiş sistemleri ele alınmıştır. Bu minvalde, dünyada ortaöğretimin yapısı ve ortaöğretime geçiş ile ilgili genel bir tartışma yapılmıştır. Üçüncü bölümde, Türkiye'de ortaöğretime geçişe ilişkin muhtemel adımlar tartışılmış ve uygulanabilecek politika önerileri sunulmuştur.

2. TÜRKİYE'DE ORTAÖĞRETİM

Bu bölümde, Türkiye'de ortaöğretimin gelişimi özellikle sınavla öğrenci alan kurumlarla ilişkili olarak kısaca ele alınmıştır. Ayrıca, 2000'li yıllarda Türkiye'de ortaöğretim sisteminin değişimi ve dönüşümünün sorunları genel olarak tartışılmıştır.

2.1 Ortaöğretimin Gelişimi

Mevcut haliyle Türkiye'deki ortaöğretim kurumlarının önemli bir kısmının yapısal olarak kökeni, Osmanlı'nın son dönemlerine kadar götürülebilir. Örneğin, günümüzde mesleki/teknik ve genel liseler olarak adlandırılan okullar, farklı isimlerle Osmanlı'dan beri varlığını sürdürmektedirler. Bununla birlikte, özellikle 1955 yılından itibaren yabancı dilde eğitim yapan kolejlerin açılması, ortaöğretimin gelişimi ve dönüşümü açısından oldukça önemlidir. Kolejlerin kurulması, Türkiye'de ortaöğretim kurumlarının çeşitlenmesinde ve sınavla öğrenci alan ortaöğretim kurumlarının ortaya çıkışında önemli bir tarihtir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan Soğuk Savaşın ülkeler arasında teknoloji ve bilim yarışına dönüşmesiyle, Türkiye'de de bilim ve teknoloji alanında nitelikli insan kaynağı yetiştirilmesi amacıyla bir takım girişimlerde bulunulmuştur. Buna yönelik atılan ilk adımlardan biri, halen Anadolu lisesi olarak bilinen okulların o dönem kolej ismiyle kurulmasıdır. 1955 yılında matematik ve fen derslerini İngilizce öğretmek üzere bir kaç ilde (İstanbul, İzmir, Eskişehir, Konya) açılan bu okullar öğrencilerini sınavla kabul eden ilk devlet okullarındandır (Güven, 2010).

Türkiye'de sınavla öğrenci alan ortaöğretimin kurumlarının tarihi açısından ikinci önemli gelişme, fen liselerinin kurulmasıdır. Fen liselerinin kurulması kararı ilk olarak 5-15 Şubat 1962'de toplanan VII. Milli Eğitim Şurasında ortaya atılmıştır. Şura açılışında bir konuşma yapan dönemin Milli Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu, fen liselerinin kurulmasına doğru ilk adımı şöyle açıklamıştır: "Üstün istidatlı öğrenciler için bir ilim lisesi ve bir de aşağıda kuruluş sebeplerini, ayrıca zikredebileceğimiz bir deneme sanat enstitüsü kurulmalı ve öğrenciler başarı gösterdikleri müddetçe bu okullarda kalmalıdır" (TTKB, 1962, s. 1). Fen lisesinin öğretmenleri seçilmiş ve özel bir eğitimden geçirilmiştir. İlk fen lisesi olan Ankara Fen Lisesi, laboratuvar malzemeleri ve diğer araç gereçler temin edildikten sonra 1964 yılı sonbaharında faaliyete geçmiştir (Güven, 2010). İlk fen lisesinden sonra uzunca bir süre yeni bir fen lisesi açılmamıştır. İstanbul Atatürk Fen Lisesi, 1982 yılında Türkiye'deki ikinci fen lisesi olarak kurulmuştur. Fen liseleri model alınarak daha sonra kurulan bir diğer lise türü, sosyal bilimler liseleridir. İlk sosyal bilimler lisesi, 2003 yılında kurulmuştur. Sosyal bilimler liselerinin kurulma amacı, sosyal bilimler ve edebiyat alanında bilim insanları yetiştirmektir. Bu okullara da sınavlarla öğrenci alınmaktadır.

Sınavla öğrenci alan ortaöğretim kurumlarından Anadolu öğretmen liseleri, 1990 yılından itibaren kurulmuştur. Anadolu öğretmen liselerinin kuruluş amacı; başta öğret-

Fen liselerinin kurulması kararı ilk olarak 5-15 Şubat 1962'de toplanan VII. Milli Eğitim Şurasında ortaya atılmıştır.

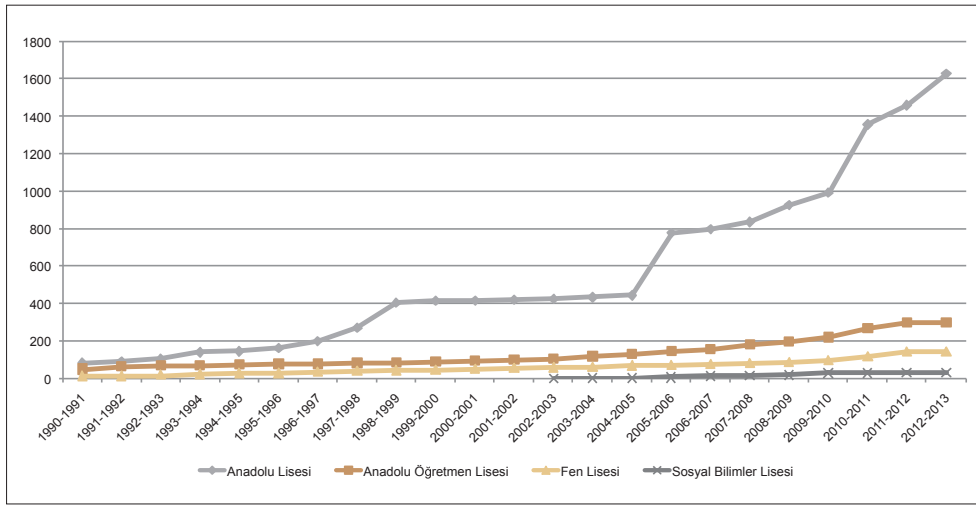
men yetiştiren yükseköğretim kurumlarına öğrenci hazırlamak, yabancı dil öğretmek ve ortaöğretim düzeyinde ortak bir genel kültür vermektir (MEB, 1990). Burada, çelişkili gibi görünen bir duruma da işaret etmek de fayda vardır. Öğretmenlik mesleği, 1980’li yılların sonunda artık zaten üniversite düzeyinde bir eğitim gerektirmekteydi. Bir başka ifadeyle, öğretmenlik yüksek ihtisas gerektiren bir uzmanlık mesleği olarak tasarlanmıştı. Hal böyleyken, lise düzeyinde de bir tür meslek okulu olarak öğretmen liselerinin “Anadolu” türü de açılmış ve daha sonra ele alınacağı üzere sayısı, günümüze kadar sürekli bir şekilde artırılmıştır.

2005-2006 öğretim yılından önce başında “Anadolu” olan liselerin, genel liselerden en önemli farkı, yabancı dil hazırlık sınıfı olması ve matematik-fen gibi derslerin yabancı dilde işlenmesiydi.

Anadolu liseleri 1999 yılına kadar ilkokuldan sonra öğrencileri merkezi bir sınav ile seçmekteydi. Anadolu liselerinde ortaokula başlamadan önce bir yıllık hazırlık sınıfı uygulaması vardı. Ancak sekiz yıllık kesintisiz eğitim uygulamasının başlaması ile birlikte Anadolu liselerinin ortaokul kısmı kapanmıştır. Anadolu liseleri hazırlık ile üç yıllık lise eğitimi olarak tasarlanmıştı. Yeni düzenlemeyle birlikte öğrencilerin 8. sınıftan sonra Anadolu liseleri için sınava girmeleri gerekmektedir. Her ilde belli sayıda bulunan Anadolu liselerine girmek için öğrencilerin ilköğretimde belirli bir akademik başarı düzeyine sahip olması istenmezken, fen liselerine gitmek için sınava başvuracak öğrencilerin 6 ve 7. sınıfta Türkçe, matematik ve fen bilgisi dersleri yılsonu ortalamalarının en az 4,00; sosyal bilimler liselerine gitmek için ise Türkçe, matematik ve sosyal bilgiler dersleri yılsonu ortalamalarının en az 4,00 olması şartı vardı (MEB, 2005). Bu uygulama, bir yandan öğrencinin okul başarısını doğrudan dikkate alması, diğer yandan da belli bir düzeyde başarı gösteren öğrencilerin sınava girebilmesine imkân sağlaması açısından oldukça olumlu bir uygulamaydı. Dahası, bu uygulama sayesinde, daha az sayıda öğrenci ortaöğretime geçiş sınavlarına girmektedir. Ne var ki, bu uygulamadan 2009 yılında SBS’lerin uygulanmaya başlaması ile vazgeçilmiş, Anadolu liselerinin sayısı hızla artırılmış ve böylece sınava giren öğrenci sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır. 2013 SBS Tercih ve Yerleştirme Kılavuzuna göre, sınavla öğrenci alan okullara başvurularda öğrencilerin 8. sınıfta öğrenim görüyor olması yeterlidir (MEB, 2013).

Başında “Anadolu” olan liselerin ve diğer seçkin liselerin, genel liselerden en önemli farkı, yabancı dil hazırlık sınıfı olması ve matematik ve fen gibi derslerin yabancı dilde işlenmesiydi. Anadolu liselerinde özellikle dil ağırlıklı eğitimin verilmesi hedeflenerek kurgulanmış hazırlık sınıfları 2005-2006 eğitim-öğretim yılında kaldırılmıştır. Karar, genel ve mesleki liselerin öğretim süresinin hazırlık sınıfı olmaksızın 4 yıla çıkarılması ile uygulanmaya konmuştur. Ancak halen çok az sayıda Anadolu lisesi statüsündeki lisede (Galatasaray Lisesi, İstanbul Lisesi, Vefa Lisesi, Kadıköy Anadolu Lisesi gibi) hazırlık sınıfı uygulaması devam etmektedir. Ayrıca, sosyal bilimler liselerinde de hazırlık sınıfı bulunmaktadır.

ŞEKİL 1. SINAVLA ÖĞRENCİ ALAN AKADEMİK LİSELERİNİN YILLARA GÖRE ARTIŞI (1990-2012).



Kaynak: MEB (2012a) verilerinden faydalanılarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

Türkiye'deki ortaöğretimin gelişimini genel olarak değerlendirmek gerekirse, karşımıza çıkan en çarpıcı bulgu, sınavla öğrenci alan akademik liselerin son yirmi yılda hızla artmış olduğudur (Şekil 1). 1990'ların başında fen, Anadolu ve Anadolu öğretmen liselerinde okuyan öğrencilerin tüm öğrenciler içerisindeki oranı yaklaşık %2 civarında iken, 2010 yılına gelindiğinde fen lisesi, Anadolu, Anadolu öğretmen, sosyal bilimler liselerinde okuyan öğrencilerin sistem içerisindeki payı yaklaşık on katına çıkarak %19,7 olmuştur. Bu oran, Anadolu liselerine dönüştürme işlemi tamamlandıkça daha da artmıştır. 2012 itibarıyla sınavla öğrenci alan akademik ve mesleki bütün lise türleri dâhil edildiğinde, liseye yeni başlayan öğrencilerin yaklaşık %36'sı sınavla bir liseye yerleşmiştir. 2013 için ise bu oranın %50'nin üzerinde olması beklenmektedir. Bir başka ifadeyle, mevcut sınav sistemi gelinen nokta itibarıyla, öğrencilerin yaklaşık yarısını sınavla sıralamakta ve yerleştirmektedir. Bunun başlıca iki temel nedeni vardır. Birincisi, genel liselerden Anadolu liselerine dönüştürmeler tamamlanmıştır ve böylece Anadolu liselerine seçilecek öğrenci sayısı artmıştır. İkincisi, MEB, kontenjan belirlemede sınavla öğrenci alan liselerin tam kapasite kullanımına ilişkin bir genelge yayımlamıştır (MEB, 2012b). Bunun sonucunda, sınavla öğrenci alan okul kontenjanları artırılmıştır. Örneğin, 2012 yılında Anadolu liselerinin kontenjanları 226.900 iken, 2013 yılında 314.110 olmuştur ("Ya özel okula", 2013).

Akademik lise türlerinin yanında, imam hatip, güzel sanatlar ve meslek lise türlerinin bir kısmı da sınavla öğrenci seçmektedir. İlki 1985 yılında açılan Anadolu imam hatip liseleri sınavla öğrenci almaktadır. Benzer şekilde, sınavla öğrenci alan bir diğer okul türü de, Anadolu mesleki ve teknik liseleridir. Gerek Anadolu imam hatip liseleri gerekse de Anadolu mesleki ve teknik liseleri, sınavla öğrenci alan diğer lise türlerine paralel olarak sürekli biçimde artmıştır. Merkezi sınavla öğrenci alan liselerin yanında, öğrencilerini yeteneklerine göre seçerek alan liseler de mevcuttur. Anadolu güzel sanatlar

Türkiye'deki
ortaöğretimin
gelişimine
bakıldığında
sınavla öğrenci alan
akademik liselerin
son yirmi yılda hızla
arttığı görülmüştür.

liseleri 1999 yılında kurulmuştur. Bu okullara öğrenciler yeteneklerinin ölçüldüğü bir seçme sınavı ile girmişlerdir. Spor liseleri ise 2005 yılında kurulmuş ve yine öğrenciler yetenek sınavlarıyla bu okullara seçilmişlerdir. 2009 yılında yapılan düzenleme ile güzel sanatlar ve spor liseleri birleştirmiştir. Bu okullara öğrenciler yeteneklerine göre seçilerek alınmaktadır.

Özetle ifade etmek gerekirse, geçen yirmi yıllık süreçte, sınavla öğrenci alan okul sayısı sürekli artmış ve 2010 yılında genel liselerin Anadolu liselerine dönüştürülmesi kararıyla birlikte geline nokta, sistem tam bir hiyerarşik yapıya bürünmüş ve akademik eğitim almak isteyen neredeyse bütün öğrencilere yönelik seçmeciler/eleme bir sınav uygulanmıştır. Bir başka ifadeyle, az sayıda okula öğrenci seçen bir eğitim sistemi bütün akademik liselere, hatta bazı meslek lisesi türlerine de sınavla öğrenci seçen bir sisteme dönüşmüş ve bu süreçte aileler ve öğrenciler arasındaki rekabet giderek artmıştır. Bütün bu gelişmelere paralel olarak, öğrenciler ve aileler üzerinde sınav baskısı yaygınlaşmış ve yoğunlaşmıştır. Bundan dolayı, bu süreçte, öğrencilerin dersane ve özel ders gibi okul dışı kaynaklara yönelimi de artmıştır. Daha kötüsü, 2013 itibarıyla, öğrencilerin çoğunluğu, evlerine yakın olan liseye değil, puanlarının yettiği bir liseye yerleştirilecektir. Daha somut ifade etmek gerekirse, sözcümleri Ankara Çankaya'da oturan bir öğrenci, Çankaya'daki Anadolu liselerine puanı yetmediği takdirde yakındaki bir okula gidemeyecek, puanının yettiği kilometrelerce uzakta Sincan'da ya da Mamak'taki bir okulda öğrenim görmek durumunda kalacaktır. Bu, sürdürülmesi mümkün olmayan ve arzu edilmeyen bir durumdur zira böyle bir seçme ve yerleştirme sisteminin öğrenciler ve veliler üzerinde çok büyük bir ekonomik ve psikolojik maliyeti vardır. Ortaöğretime geçiş sisteminin nasıl bu hale geldiğini daha iyi anlamak için, 2000'li yıllarda ortaöğretime geçiş sisteminde yapılan değişiklikleri incelemekte fayda vardır.

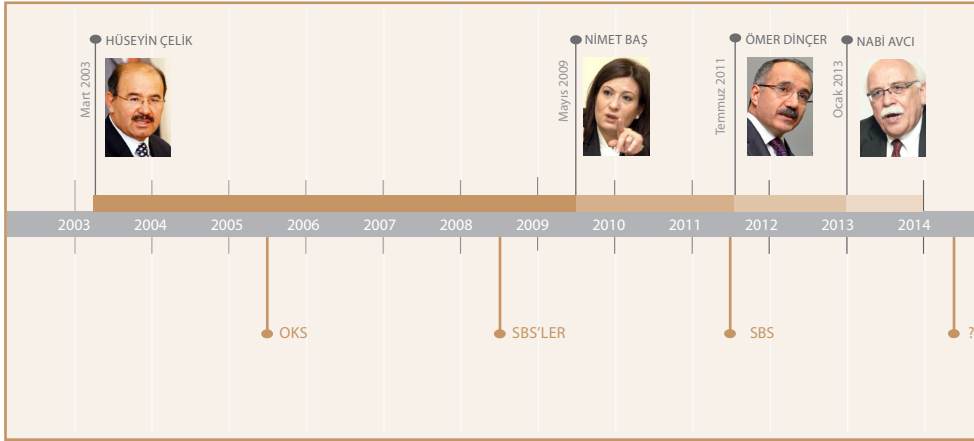
2.2 2000'li Yıllarda Ortaöğretime Geçiş

Türkiye'de ortaöğretime öğrenci seçme ve yerleştirme sürecinde temel belirleyici merkezi sınavlar olmasına rağmen, sınavların, yapısı, içeriği, puan hesaplama yöntemi gibi konularda bir istikrar sağlanamamıştır. Son on yılda dört farklı sınav sistemi uygulanmıştır: Liselere Giriş Sınavı(LGS), Ortaöğretim Kurumları Seçme ve Yerleştirme Sınavı (OKS), SBS'ler ve SBS uygulanmıştır (Şekil 2). Sınav sistemindeki değişimler, merkezi sınavların eğitim sistemi, öğrenci ve veliler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak hatta yok etmek gerekçesi ile gerçekleştirilmiştir (Çelik, 2011). 2000'li yıllarda sınavla öğrenci alan ortaöğretim kurumlarına (resmi ve özel fen, sosyal bilimler, Anadolu, Anadolu teknik, Anadolu meslek, Anadolu öğretmen, Anadolu imam hatip, Anadolu sağlık meslek, sağlık meslek, adalet meslek, Anadolu tapu ve kadastro meslek, Anadolu tarım meslek ve tarım meslek) LGS ile öğrenci seçilmekteydi. 2004 yılından sonra, LGS yerine OKS kullanılmaya başlanmıştır. Böylece, OKS kapsamına özel okullar

Geçen yirmi yıllık süreçte, sınavla öğrenci alan okul sayısı sürekli artmış ve 2010 yılında genel liselerin Anadolu liselerine dönüştürülmesi kararıyla birlikte geline nokta, sistem aşırı hiyerarşik bir yapıya bürünmüştür.

sınavı, Polis Koleji aday tespit sınavı, devlet parasız yatılılık ve bursluluk sınavı da dâhil edilmiştir. Bu değişiklik ile sınavın içerik ve formatına ilişkin radikal bir dönüşümden ziyade farklı sınavları tek bir yerde toplamak hedeflemiştir.

ŞEKİL 2. SON ON YILDA MİLLİ EĞİTİM BAKANLARI VE ORTAÖĞRETİME GEÇİŞTE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER.



2005 yılında OKS, 2008 yılında ise SBS uygulanmaya başlanmıştır.

2007 yılına gelindiğinde dönemin Millî Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik, mevcut ortaöğretim geçiş sisteminde yeni bir düzenlemeye geçileceğini belirtmiştir. Bu düzenlemeye göre, OKS, 2007 ve 2008 yılında yapıldıktan sonra kaldırılması, bunun yerine ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf sonlarında SBS yapılması planlanmıştır. SBS'ler 6. sınıfta %25 oranında; 7. sınıfta %35; 8. sınıfta ise %40 oranında sonuca etki edeceği açıklanmıştır. Böylece, SBS'lerde alınacak puanlar öğrencilerin bir liseye yerleştirilmeleri sırasında %70 oranında etkili olacak, öğrencilerin 6, 7 ve 8. sınıflarda gösterdiği ders başarısı ise sınav puanına %25 etki edecek; kalan %5 puan ise "yönelme ve davranış puanı" olacaktır. Davranış puanı, öğrencilerin dersine giren tüm öğretmenlerin verdiği puanların ortalaması hesaplanarak eklenecekti. Açıklamalara göre, SBS'ler 6, 7 ve 8. sınıfların sonunda merkezî sistemle yapılacak ve bu sınavlardaki soru içeriği müfredat odaklı ve okulda sunulan öğretime dayalı olacaktır. Bu sınıfların sonunda öğrencilerin derslerde gösterdikleri başarı puanlarına göre Yıl Sonu Başarı Puanları (YBP) hesaplanacak, YBP belirlenirken, Türkçe ve yabancı dil derslerinin ağırlıklı katsayı değerleri daha fazla olacaktır ("OKS iki yıl sonra kalkıyor," 2007). Danıştay, öğretmenler tarafından verilecek olan davranış puanı uygulamasının "kamu yararına" uygun olmadığı gerekçesiyle iptal etmiştir (Danıştay, 2008a, 2008b). Yargı kararı gereğince, ortaöğretime yerleştirme için yapılan puan hesaplamalarında davranış puanı kullanılmamıştır.

Ortaöğretime geçiş için OKS'yi terk edip SBS'lere yönelmenin gerekçelerini Millî Eğitim Bakanlığı o dönem hazırladığı *64 Soruda Ortaöğretime Geçiş Sistemi* isimli kitapçıkla anlatmış ve getirilen yenilikler hakkında detaylı bir bilgilendirme yapmıştır (MEB,

SBS'lerin getirilmesinin en olumlu tarafı, okul müfredatları ile sınavlar arasındaki ilişkiyi güçlendirmesi ve okul başarı puanlarını yerleştirme puanlarına dâhil etmesidir.

2007). MEB atılan bu adımın temel gerekçesi olarak, yenilenen müfredatın farklı bir ölçme ve değerlendirme yaklaşımını gerektirmesi olarak tanımlamıştır. Ayrıca OKS'nin neden olduğu ve dolayısıyla yeni sistemin çözmesi beklenen sorunlar şu şekilde sıralanmıştır: OKS öğrencileri sadece sınava hazırlamakta fakat hayata hazırlanamamaktadır; OKS sadece sonucu ölçmekte ve süreci değerlendirmemektedir; OKS sınavda sorulmayan dersleri önemsizleştirmektedir; OKS tek oturumda gerçekleştirildiği için öğrenci ve veli için ciddi bir stres kaynağı olmakta ve okul disiplinini olumsuz etkilemektedir. Dahası, OKS'nin aileye ek mali yük getirdiği ve öğrencileri okul dışı kaynaklara (dershane, özel ders vs.) yönlendirdiği belirtilmiştir. Yukarıdaki açıklamalardan da görüleceği üzere, OKS yerine SBS'nin getirilmesi, Bakanlık tarafından, yıllardır birikmiş sorunları adeta bir çırpıda çözebilecek sihirli bir formül olarak sunulmuştur (Gür ve Çelik, 2010). Ne var ki, olumlu tarafları olmakla birlikte yeni sisteme ilişkin beklentilerin ve değerlendirmelerin gerçekçi olduğunu söylemek zordur. SBS'lerin getirilmesinin en olumlu tarafı, okul müfredatları ile sınavlar arasındaki ilişkiyi güçlendirmesi ve okul başarı puanlarını yerleştirme puanlarına dâhil etmesidir. Ancak, MEB'in en temel vaatlerden olan, yeni sistemle okul dışı kaynaklara (dershane) yönelmenin azalacağı ve dolayısıyla daha eşitlikçi bir sistem oluşturulacağı hedefleri gerçekleşmemiştir (Gür ve Çelik, 2009).

1 Mayıs 2009'da Hüseyin Çelik yerine Milli Eğitim Bakanlığı görevine Nimet Baş (Çubukçu) gelmiştir. Görevi devraldığı ilk zamanlarda Milli Eğitim Bakanı Nimet Baş iki yıldır uygulanan SBS'lerle ilgili velilerden bazı şikâyetler geldiğini ve bu nedenle SBS konusunda bağımsız akademisyenlere araştırma yaptırıldığını belirtmiştir ("Çubukçu," 2010). Nitekim 28 Haziran 2010'da yaptığı açıklama ile 6, 7 ve 8. sınıflarda uygulanan SBS'lerin kademeli olarak kaldıracağı ve bundan sonra sadece 8. sınıf sonunda bir tane SBS uygulanacağı duyurulmuştur ("6 ve 7. sınıflarda SBS kalkıyor," 2010). Bundan sonra 8. sınıf sonrasında uygulanacak olan SBS'nin, 2008 öncesinde uygulanan OKS'nin aynısı olmadığı da belirtilmiştir. OKS'de öğrenciler 6, 7 ve 8. sınıf müfredatlarından sorumlu olurken, yeni uygulanacak SBS'de öğrencilerin sadece 8. sınıf müfredatından sorumlu olacakları açıklanmıştır. Yeni uygulanacak sistemde, SBS'nin ortaöğretime yerleştirmede %70 oranında, 6, 7 ve 8. sınıf not ortalamalarının ise %30 oranında etkili olması kararlaştırılmıştır (Gür ve Çelik, 2010). Şunu ifade etmekte fayda vardır ki, SBS'lerin üçten bire indirilmesi kararının, ne tür bilimsel gerekçelere dayandırıldığı, yeni kararın ne tür riskler ve imkânlar taşıdığı ortaya konmamıştır. Daha ziyade kamuoyundan gelen talepler yönünde bir adım atıldığı anlaşılmaktadır.

SBS'lerin üçten bire indirilmesi dışında Milli Eğitim Bakanı Baş'ın döneminde sınavla öğrenci alan liselere ilişkin alınan en önemli karar, daha önce işaret edilen, 2010'da başlatılan bütün genel liselerin Anadolu lisesine dönüştürülmesi kararıdır. Bu hususa ilişkin 6 Mayıs 2010 tarihinde yayınlayan Milli Eğitim Bakanlığı genelgesinde, ortaöğ-

retimde kalitenin artırılması, mesleki ve teknik ortaöğretime daha fazla öğrencinin yönlendirilmesi amacıyla genel liselerin Anadolu liselerine dönüştürülmesinin Doku-zuncu Kalkınma Planının sonu olan 2013 yılına kadar neticelendirileceğini ifade edilmiştir (MEB, 2010). Baş, projenin 2014 yılına kadar tamamlanacağını ve yeni sistemin “fırsat eşitliği sağlayacağını ve ortaöğretimde kaliteyi yükselteceğini” ifade etmiştir. Baş, amaçlarının “düz liseleri ortadan kaldırmaktan ziyade ortaöğretimin kalitesini artırmak” olduğuna dikkat çekerek, okul dönüşümlerinin tamamlanmasının ardından ortaöğretime geçiş sınavı kalmayacağını belirtmiştir. Dört yıl içinde genel liselerin tamamının Anadolu lisesine dönüşmesinin ardından bu liselere sınavsız öğrenci alacaklarını belirten Baş, sınavın sadece fen ve sosyal bilimler liseleri için yapılacağını belirtmiştir. Sınav yerine kullanılacak mekanizmayı şöyle anlatmıştır: “Meslek liselerine de Anadolu liselerine de öğrenciler ilköğretimdeki başarılarına ve notlarına göre yerleştirilecekler” (“Nimet Çubukçu,” 2010).

61. Hükümette yaşanan kabine değişimi neticesinde Nimet Baş’tan boşalan Milli Eğitim Bakanlığı görevini Temmuz 2011’de Ömer Dinçer devralmıştır. Dinçer, ortaöğretimin yeniden yapılandırılmasına ilişkin başlatılan çalışmayı sürdürmüştür. Aynı şekilde, Dinçer’in halefi olan ve Ocak 2013’ten sonra Milli Eğitim Bakanlığı görevine başlayan Nabi Avcı da, aynı çalışmayı sürdürmüş ve okul dönüşüm işlemlerini devam ettirmiştir. Temmuz 2013 itibarıyla bu çalışmalar bitirilmiş ve bütün liseler Anadolu liselerine veya meslek liselerine dönüştürülmüştür. Bu dönüşüm sonrasında 2013 SBS kontenjanlarına göre, öğrencilerin yarısından fazlası sınavla öğrenci alan okullara yerleştirilecektir.

Daha önce ele alındığı üzere, 2010 yılında başlatılan genel liselerin Anadolu ya da meslek liselerine dönüştürülmesinin tamamlanmasının ardından ortaöğretime geçiş sınavının kaldırılacağı MEB tarafından ifade edilmiştir. Buna göre, 2013-2014 yılından itibaren SBS’nin kaldırılması beklenmektedir. 18. Milli Eğitim Şurasında, 2010 yılında MEB tarafından alınan kararlara paralel şekilde SBS’nin yeniden düzenlenmesine yönelik bazı öneriler yer almıştır: “SBS bir plan dâhilinde sadece özelliği olan ortaöğretim kurumlarını kapsayacak şekilde düzenlenmeli, diğer ortaöğretim kurumları ile yükseköğretime öğrenci yerleştirmede okul başarısı ve süreç değerlendirmeye yönelik yaklaşımlar esas alınmalıdır.” (MEB, 2011a, s. 7). Bir başka ifadeyle belirtmek gerekirse, Şura tavsiye kararlarına göre, az sayıda liseye merkezi sınavla öğrenci almaya devam edilmesi uygundur.

2012 yılında 4+4+4 düzenlemesinin TBMM’den geçmesi ile birlikte ortaöğretim kurumlarının öğrenci alımına ilişkin kamuoyunda bazı tartışmalar yapılmıştır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Ömer Dinçer çeşitli televizyon programlarında ve toplantılarda SBS’de değişikliğe gidileceğine yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Dinçer, SBS’yi kaldırmak istediklerini şöyle ifade etmiştir: “Evet, biz SBS’yi kaldırmak istiyoruz. Daha

2010 yılında başlatılan genel liselerin Anadolu ya da meslek liselerine dönüştürülmesinin tamamlanmasının ardından ortaöğretime geçiş sınavının kaldırılacağı MEB tarafından ifade edilmiştir.

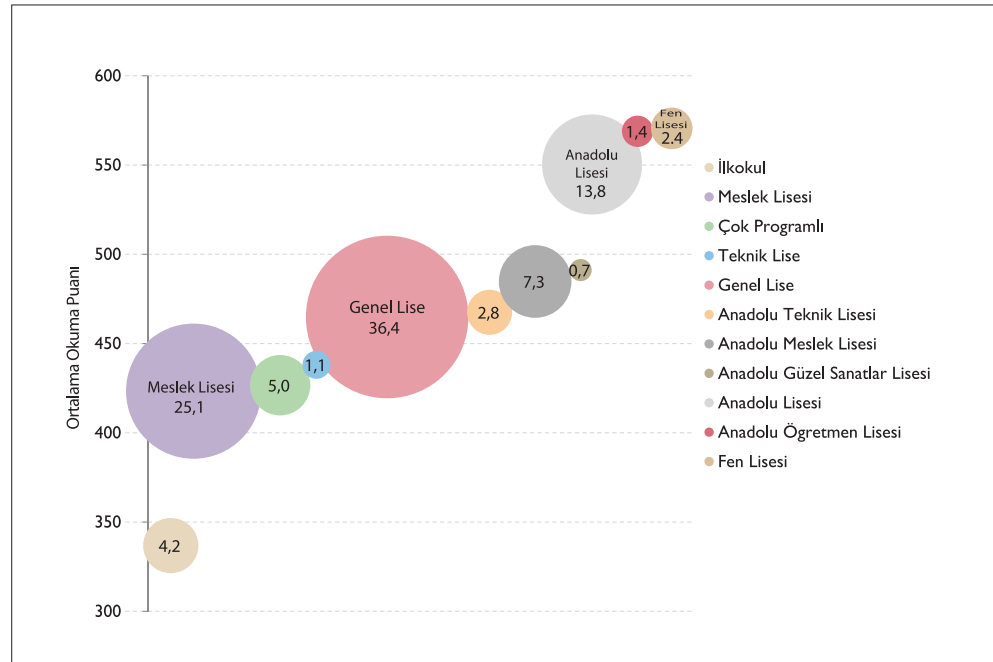
Türkiye'deki ortaöğretim en temel sorunu, liseler arasındaki hiyerarşik yapılanmadır.

doğrusu SBS'yi seçme esaslı yapmak istemiyoruz. SBS'yi öğrencinin bilgi ve becerilerini ölçmek için ve Milli Eğitim Bakanlığının niteliğini değerlendirmek için yapmak istiyoruz." ("SBS'de değişiklik sinyali", 2012). 2013 yılında Bakanlığa gelen Nabi Avcı da değişik dönemlerde SBS'nin 2013 yılında son kez yapılacağını ifade etmiştir. Örneğin, Avcı, 3 Temmuz 2013 günü gazetecilere yaptığı bir açıklamada çok net bir şekilde "gelecek yıl SBS olmayacak" demiştir ("SBS kalkıyor," 2013).

2.3 Lise Hiyerarşisi

Yukarıda özetlenen liseye giriş sisteminin bir sonucu olarak, Türkiye'deki ortaöğretim kurumları arasındaki farklar yıllar içerisinde önemli ölçüde artmıştır. Denilebilir ki, bugün Türkiye'deki ortaöğretim en temel sorunu, liseler arasındaki hiyerarşik yapılanmadır. OECD (Organization for Economic Co-operation and Development) ülkeleriyle kıyaslandığında, Türkiye okullar arası başarı eşitsizliğinin en yüksek olduğu ülkelerin başında gelmektedir (OECD, 2010). OECD tarafından her üç yılda bir pek çok ülkede 15 yaşındaki öğrencilere yapılan PISA (Programme for International Student Assessment) çalışmasında, matematik başarısına göre okul içi ve okullar arası başarı farklılıklarına yer verilmiştir. PISA 2009 verilerine göre, Türkiye okullar arası başarı farklarının en çok yaşandığı ülkelerden biri olarak dikkat çekmektedir. Gerçekten de, Türkiye'de okul türüne göre öğrenci başarısına bakıldığında okullar arasında büyük farklılıklar olduğu görülmektedir (Şekil 3). Örneğin, en iyi okullardaki (Anadolu ve fen liseleri) öğrenciler ile meslek liselerindeki öğrenciler arasında 150 PISA puanı vardır. PISA 2003 ve PISA 2009 sonuçları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, okullar arası başarı farkının daha

ŞEKİL 3. PISA 2009 OKUMA SKORLARINA GÖRE OKUL TÜRLERİNİN ORTALAMA BAŞARISI.



Kaynak: Dünya Bankası, 2013.

da arttığı görülmektedir (Gümüş ve Atalmış, 2012). Bir başka ifadeyle, Türkiye'de orta-öğretim okulları arasındaki ortalama kalite farkı, söz konusu altı yıl süresince artmıştır. Öte yandan, diğer OECD ülkeleriyle kıyaslandığında, okullar kendi içerisinde nispeten homojen bir yapıya bürünmüştür. PISA 2003 ile PISA 2009 sonuçları arasında dikkat çeken bir diğer fark, fen lisesi öğrencilerinin ortalama başarılarındaki düşüştür. Bunun muhtemel nedeni, fen lisesi sayısının artırılması ve ortalama öğrenci başarısının düşmesi olabilir (Gümüş ve Atalmış, 2012).

2000'li yıllarda Türkiye'de ortaöğretim kurumlarının gelişimini tartışılırken dikkat çekilmesi gereken bir diğer husus da, 1999 yılından itibaren uygulanan Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanı (AOBP)'dir. AOBP sayesinde başarılı öğrencilerin devam ettiği okullara üniversite giriş sisteminde avantaj sağlanmıştır. Bir başka ifadeyle, ortalama üniversite giriş sınavı puanları yüksek olan okul mezunlarının AOBP'si çok yüksek bir katsayıyla yükseltilirken, ortalama sınav puanları düşük olan okul mezunlarının AOBP'si daha düşük bir katsayıyla yükseltilmekteydi. Bu ise, zamanla başarılı olarak bilinen liselere giriş üzerindeki baskıyı artırmıştır (Gür ve Çelik, 2009). 4+4+4 olarak bilinen eğitim sistemini yeniden düzenleyen yasayla birlikte üniversite giriş sisteminde başarılı okul öğrencilerine avantaj sağlayan AOBP, 2013 itibariyle giriş sisteminden kaldırılmıştır. AOBP'nin kaldırılmasıyla birlikte, okulun üniversite girişteki başarı ortalaması, öğrencinin ortaöğretim başarı puanını etkilemeyecektir. Bu yeni düzenleme, uzun vadede, öğrencilerin başarılı okullara olan yönelimini ve dolayısıyla ortaöğretime geçiş sınavı üzerindeki baskıyı azaltma potansiyeline sahiptir (Kurt ve Gür, 2012).

Liselerin hiyerarşik yapılanması açısından dikkat çeken bir diğer husus da, Fen ve Anadolu liseleri gibi sınavla öğrenci alan okullara öğretmen atamalarının da sınavla yapılmasıdır. Bu da, sınavla öğrenci alan okullara olan öğrenci yönelimini artıran bir husus olmuştur. Dahası, bütün genel liseler Anadolu liselerine dönüştürülürken dahi, tuhaf bir şekilde, Anadolu liselerine hâlâ sınavla öğretmen alınmıştır. Ayrıca, halen SBS sürdürüldüğü halde yani sınavla seçme devam ederken okul dönüşümlerinin yapılması, örneğin 2012 yılında, sınavla öğrenci alan liselerin sayısının yetersiz olduğu bazı muhitlerde sınav kazanamayan öğrencilerin, mecburen meslek liselerine yönlendirilmelerine neden olmuştur. Bu durum, eğitimde fırsat eşitliği ilkesiyle uyumlu değildir.

4+4+4 ile birlikte üniversite giriş sisteminde başarılı okul öğrencilerine avantaj sağlayan AOBP, 2013 itibariyle giriş sisteminden kaldırılmıştır.

ABD'de birçok eyalette sınavlı okullar için giriş sınavı yapılmaktadır. Benzer şekilde Çin'de Zhongkao isimli liselere giriş sınavı yapılmaktadır.

3. DÜNYADA ORTAÖĞRETİM SİSTEMLERİ

Ortaöğretimin dünyada nasıl uygulandığının tartışıldığı bu bölümde, ortaöğretime geçiş şartları, ortaöğretimin yapısı ve programları gibi konularda karşılaştırmalı bir analiz sunulacaktır. Ele alınan ülkelerin tercihinde, bu ülkelerin ekonomik gelişmişlik durumları ve uluslararası sınavlarda gösterdikleri başarılar dikkate alınmıştır. Bu nedenle raporda on büyük ekonomide yer alan ülkelerin bir kısmı (ABD, Çin, Japonya, Hindistan, Almanya, Rusya, İngiltere, Fransa ve İtalya) ile PISA ve TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) gibi uluslararası sınavlarda öne çıkan bazı Avrupa ve Uzakdoğu ülkeleri (Finlandiya, İsveç, İsviçre, Macaristan ve Danimarka, Güney Kore, Singapur) kısaca incelenmiştir. Ayrıca, ülkelerin giriş sistemlerini kıyaslamak için tarafımızdan bir tablo oluşturulmuş ve genel bir tartışma yapılmıştır.

3.1 On Büyük Ekonomi Ülkeleri

Amerika Birleşik Devletleri (ABD): ABD, bazı okullarda farklı uygulamalarla birlikte, ortaöğretim sisteminde genel ve meslek lisesi ayırımına gitmeyen bir ülkedir. Ülkede ortaöğretim yapısı ve ortaöğretime geçiş sistemi konularında uygulamalar, eyaletlere göre değişiklik göstermektedir. Liseye geçişte öğrenciler adrese dayalı olarak evlerine yakın bir liseye yerleşebildikleri gibi, sınavla öğrenci alan liselere de yönelebilmektedir. ABD'de birçok eyalette seçkin devlet okulları öğrencilerini seçerek almaktadır. Örneğin New York eyaletinde, her yıl ortaokul son sınıf öğrencileri için İhtisaslaşmış Liselere Giriş Sınavı (*Specialized High Schools Admissions Test-SHSAT*) isimli bir sınav yapılmaktadır. Çoktan seçmeli test tekniği ile yapılan bu sınav eyalet genelinde merkezi olarak yapılmaktadır (NYC Department of Education, 2012). Benzer şekilde Chicago'da akademik liselere girmek için öğrenciler sınavlara girmek durumundadır (Office of Access and Enrolment, t.y.). ABD'de pek çok eyalette (New York: 24, Pensilvanya: 14, New Jersey: 16, Illionis: 12, Texas: 9, Kentucky: 6, Alabama: 5 lise) bu tarz sınavlı okullar (*exam schools*) vardır (Finn ve Hockett, 2012). Dahası, gerek dini ve seküler özel okullar gerekse sözleşmeli okullar (*charter schools*) aracılığıyla ailelerin taleplerini karşılamaya müsait esnek bir yapı söz konusudur. Devlet okulları da belli standartlar çerçevesinde kendi odaklanmak istedikleri alanları ya da müfredatı belirlemekte serbesttirler.

Çin Halk Cumhuriyeti: Çin'de güçlü bir merkezi yapı olmasına rağmen pek çok uygulama bölgesel düzeyde yapılmaktadır. Liselerde genel lise ve mesleki/teknik lise ayırımına gidilmektedir. Ortaöğretim birinci kademeyi bitiren öğrenciler, yılda bir kez ve yerelde yapılan giriş sınavına (*Zhongkao*) girmektedir. Bu sınav, hem öğrencilerin mezuniyeti için hem de seçkin okullara öğrenci seçmek için kullanılmaktadır. Sınavda Çince, matematik ve İngilizce alanlarında sorular mevcuttur. Sınav sonuçları belli olduktan sonra liseler öğrenci kabulü için ölçüt ve kontenjanlarını ilan etmektedirler. Öğrenciler buna göre başvuruda bulunmaktadır (Yingkang, 2012). Bu sınavın zorluğu noktasında tartışmalar sıklıkla yaşanmaktadır ("Policy insider", 2009). Eğitimde

sık sık reform yapılan bir ülke olan Çin, eğitim politikalarında özellikle genel liselerin kalitesini artırmak için lise giriş sınavlarını desteklemektedir (Xiulan, 2011). Her yıl ortalama 18 milyon ile 20 milyon arasında öğrenci bu sınavlara girmektedir (Yingkang, 2012). Haziran 2011'de alınan bir kararla genel liselerin öğrenci alımında üç ölçütü dikkate alması istenmiştir: 1. Öğrencinin lise giriş sınavı başarısı, 2. Sınıf başına düşecek öğrenci sayısı, 3. Lise harcı.

Japonya: Japon eğitim sistemi dünyadaki en rekabetçi sistemlerden biridir. Zira öğrencilerin iyi bir eğitim için, ilkokul, ortaokul ve lise sonrası zorlu geçiş sınavlarına girmesi gerekmektedir. Japonya'da üç tür lise vardır: 1. Genel liseler, 2. Meslek liseleri, 3. Çok programlı liseler. Lise türlerinin çok olması yönüyle Türkiye ile benzerlik gösteren Japonya'da öğrencilerin lise giriş sınavlarına girmesi gerekmektedir. Bu sınavda; Japon dili ve edebiyatı, matematik, fen bilimleri, sosyal bilimler ve İngilizce alanlarında sorular yer almaktadır. Liselere girişte, sınav başarısı büyük önem taşımakta bunun yanında öğrencinin eğitim aldığı okulundaki başarısı da dikkate alınmaktadır. Ayrıca bazı prestijli okullar kendi giriş sınavlarını da yapabilmektedir. Japonya'da bilim ve teknoloji alanında nitelikli insan kaynağı yetiştirme için, sınavlar bir politika önceliği olarak kabul edilmektedir (Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology, Japan, 2012).

Almanya: Ortaokulda okullar, akademik liselerin (*Gimnasium*) orta kısmı ve mesleki ortaokullar olmak üzere ikiye ayrılır (Eurypedia, 2013). Almanya'da öğrenciler daha erken yaşlarda (birçok eyalette dördüncü sınıftan sonra, bazı eyaletlerde ise altıncı sınıftan sonra) farklı okul türlerine yönlendirilmektedirler. İlkokulu bitiren öğrenciler akademik başarıları ve öğretmen görüşlerine göre, akademik ya da mesleki ortaokullara yönlendirilmektedirler. Mesleki eğitim veren ve dokuzuncu sınıfa kadar süren *Hauptschule* ile onuncu sınıfa kadar süren *Realschule* gibi okulları başarı ile tamamlayan öğrenciler bazı özel şartları sağladıkları takdirde *Gimnasium*'a devam edebilirler.

Fransa: Liselerde okullar mesleki ve akademik olarak ayrılmaktadır. Collège isimli ortaöğretimin ilk basamağını 4 yılda (11-15 yaşları arasında) bitiren öğrenciler diploma alabilmek için bir bitirme sınavına girmek zorundadırlar. Bu sınav, Fransızca, matematik, tarih-coğrafya-vatandaşlık ve sanat tarihi alanlarında yapılır. Hangi tür liseye gidileceği konusunda kolej bitirme sınavında başarılı olmak yeterli şart değildir. Liselerde öğrencinin genel ve teknoloji lisesine ya da meslek lisesine gitmesini belirleyen faktörler, öğrencinin okul notlarıdır. Buna ilaveten, öğrencinin temel değerleri (sosyal ve vatandaşlığa ilişkin) kazanmış olması üst öğrenime geçişte önemlidir. Zaten, öğrencinin hangi tür liseye gideceğine okul müdürü, öğretmenler, rehber öğretmen, iki veli temsilcisi ve iki öğrenci temsilcisinden oluşan sınıf konseyinin önerisi ile okul müdürü karar vermektedir. Bu karar, bitirme sınavı sonucu, öğrencinin okul notları ve davranışları dikkate alınarak verilmektedir. Daha sonra öğrenciler, yaşadıkları bölge-

Liseye geçişte
Japonya'da merkezi
bir giriş sınavı,
Fransa'da ise okul
bitirme sınavı
yapılmaktadır.

Liseye geçişte İtalya ve Rusya'da merkezi olarak uygulanan okul bitirme sınavı sonuçları dikkate alınmaktadır.

deki kendilerine önerilen lise türlerinden birisine (genellikle en yakın olanına) kayıt yaptırırlar (Eurypedia, 2013). Velililerin bölge dışı veya bölge içi okul değişiklik isteme hakkı vardır. Prestijli okullar için öğrencilerin bitirme sınavında aldığı skorlar ve ders başarısı önemlidir (Ministère Education Nationale, 2011). Kısacası Fransa'da liseye girişte okul notları, kolej bitirme sınavında elde edilen puan ve öğrencilerin davranışları (hem toplumsal hem de vatandaşlığa ilişkin temel değerleri elde etme) temel ölçüt olarak kullanılmaktadır.

İngiltere: Kıta Avrupası'nda hâkim bir uygulama olan lise eğitimin mesleki ve akademik olarak ayrışması genel itibari ile İngiltere'de görülmemektedir. Mesleki eğitim zorunlu eğitim sonrasında (16 yaştan sonra) *Further education colleges* isimli liselerde sunulmaktadır. Buna ilaveten, akademi türü okullar içinde sınırlı sayıda teknik akademi ve stüdyo okullarında mesleki eğitim verilmektedir. İngiltere'de farklı adlarda ve farklı şekillerde öğrenci seçen okul türleri bulunmaktadır. Fakat merkezi bir sınav ile öğrencilerin seçimi uygulaması yoktur. Genel okul (*comprehensive schools*) denen okullara öğrenciler herhangi bir ölçüte bağlı olmadan devam etmektedir (Eurypedia, 2013). Genel eğitim veren okullara öğrenci seçim sürecinde yerel yönetimler her sene ailelere tercih rehberi sunmakta ve ailelerden çocuklarını göndermek istedikleri en az üç okulu belirtmelerini istemektedir ve süreç sonucunda öğrenciler tercih ettikleri okullardan birine yerleştirilmektedir. 2012 verilerine göre, öğrencilerin %85,3'ü ilk tercih ettiği okula, %95,9'u ilk üç tercihinden birine yerleşmiştir. Bir öğrenci bölgesi dışında bir okula gitmek istediği takdirde okulun özel davetinin olması şartı aranmaktadır (Department for Education, England, 2012a). İngiltere'de en saygın ve yükseköğretime geçişte en başarılı olan okullar, gramer okullarıdır. Akademik becerileri çok iyi olan öğrencileri seçerek alan bu okulların sayısı 1973 ve 1998 yılları arasında 809'dan 164'e düşürülmüştür. Ayrıca yeni gramer okulu açılmasına da izin yoktur (Department for Education, England, 2012b). Bu okullar, yetenekleri ekseninde ve kendi giriş sınavları ile öğrencileri seçerler. Buna ilaveten, yaygın olarak okullar öğrencilerin ortaokul sertifika sınavında (GCSE, General Certificate of Secondary Education) yüksek başarı göstermesini bir ölçüt olarak kullanmaktadır.

İtalya: Liselerde okullar akademik ve mesleki eğitim olarak ayrışmaktadır. Buna ilaveten, İtalya'da birçok akademik lise türü vardır: Bilim liseleri, sosyal bilim liseleri, dil liseleri, güzel sanatlar liseleri ve klasik liseler gibi. Genel ve mesleki liselere geçebilmek için ortaokul bitirme sınavında başarılı olmak ve ortaokul bitirme diploması (*Licenza di Scuola Media*) sahibi olmak yeterlidir. Bu sınavda başarılı olan öğrenciler istediği liseyi tercih edebilirler. Ancak, başvuruların belirlenen kontenjandan fazla olması halinde, liseler kendi belirledikleri ölçütler üzerinden öğrenci seçebilmektedir (Europedia, 2013).

Rusya: Lise düzeyinde okullar akademik ve mesleki olarak ayrışmaktadır. Rusya'da dokuz yıllık zorunlu eğitimi tamamlayan tüm öğrenciler eyaletler genelinde yapı-

lan *Attestatob Osnovnom Obshchem Obrazovanii* isimli bir bitirme sınavına girmek zorundadırlar. Bu sınavdaki başarı durumlarına göre öğrenciler genel liselere ya da meslek liselerine gitmektedirler (Ministry of Education and Science of Russian Federation, 2012).

3.2 Başarılı Eğitim Sistemleri

Güney Kore: Ortaöğretim kurumları genel ve mesleki olmak üzere ikiye ayrılır. Bunların haricinde başarılı öğrencilere yönelik olarak yabancı dil, sanat ve bilim alanlarında faaliyet gösteren az sayıda lise vardır. Öğrenciler ortaokul sonunda seçme sınavına girmektedirler. Meslek liselerine gitmek isteyen öğrenciler, tercihleri doğrultusunda ve seçme sınavı sonuçlarına göre seçilmektedir. Öğrenciler genel liselere, sadece ikamet ettiği bölge esas alınarak (tercih hakkı verilmeden) yerleştirilirken, 31 Mayıs 1995 yılında çıkarılan yeni bir yasa ile öğrenci seçiminde farklı ve esnek yöntemler kullanılmaya başlanmıştır. Başarılı öğrencilere yönelik liseler ve bazı prestijli okullar seçme sınavı ile birlikte ortaokul notlarını da seçim sürecinde değerlendirmeye almaktadır (Ministry of Education Science and Technology, Republic of Korea, 2008).

Singapur: Singapur'da zorunlu temel eğitim sona ererken tüm öğrenciler, bitirme sınavına girmek zorundadırlar. Öğrenciler bu sınavda gösterdikleri performansa göre "Özel", "Hızlı", "Normal (Akademik)" ve "Normal (Teknik)" kurlara yerleştirilirler (Ministry of Education, Singapur, 2012a). Bitirme sınavı sonuçları açıklanmadan önce okullarında çok başarılı olmuş yetenekli öğrenciler bazı başarılı ortaöğretim kurumlarına doğrudan kabul alabilmektedirler. Bu süreçte başvurulacak okulların listesi internetten duyurulur ve çocuklar aileleri ile birlikte en fazla üç okul tercih ederler. Tercihlerin ardından çocuklar aileleri ile birlikte bu okullarla görüşmelerde bulunmaktadır. Görüşmeler neticesinde yapılan değerlendirme ile okula girmeye hak kazanan çocuklar ilan edilir (Ministry of Education, Singapur 2012b). Özetle ifade edilirse, Singapur'da öğrenciler bitirme sınavındaki performansları ve okullar tarafından yapılan değerlendirme sonuçlarına göre, değişik okul türlerine yerleştirilmektedir.

Finlandiya: Finlandiya'da dokuz yıllık temel eğitimden sonra ortaöğretim, genel (*lukio/gymnasiet*) ve mesleki liselerde yapılmaktadır. Ortaöğretime yerleştirme ortak başvuru sisteminden yapılmaktadır. Öğrenciler online başvuru formlarına öğrenim görmek istedikleri okulları belirtir ve formları Finlandiya Ulusal Eğitim Kuruluna teslim ederler. Daha sonra okullar, seçtikleri öğrencileri ilan ederler. Öğrencilerin değerlendirilmesinde ve ortaöğretime yerleştirilmesinde esas kriter öğretmen notlarıdır. Genel ortaöğretim okullarına yerleşebilmek için, başarı notunun genellikle yedi civarında olması gerekmektedir. Finlandiya'da ulusal düzeyde bir sınav yapılmamaktadır. Fakat isteyen öğrenciler, çeşitli test skorlarını ya da çalışmalarını başvuru formlarına ekleyebilirler (Eurypedia, 2013). Özetle ifade etmek gerekirse, PISA sonuçlarına göre, eşitlikçi ve başarılı eğitim sistemiyle ön plana çıkan Finlandiya eğitim sistemi (OECD, 2010),

Güney Kore'de, merkezi bir giriş sınavı, Singapur'da ise ortaokul bitirme sınavı yapılmaktadır. Finlandiya'da ise liseye geçişte okul notları kullanılmaktadır.

liseye gelen öğrencileri temel eğitimdeki başarı notlarına göre gruplandırmakta bir sakınca görmemektedir.

İsviçre: Dokuz yıl süren zorunlu temel eğitim ilkökul ve ortaokuldan ibarettir. Ortaöğretimde öğrenciler için üç seçenek vardır: Kıta Avrupası'ndaki diğer eğitim sistemleriyle benzer şekilde İsviçre'de de öğrenciler, akademik (*Matura/Cantonal/Grammar schools, Lycée*) ve mesleki eğitim okullarına ayrıştırılırlar. Ayrıca, hem genel eğitim hem de sağlık, sosyal hizmetler, eğitim, sanat ve müzik gibi alanlarda uzmanlık eğitimi ihtisas liseleri vardır. Her kanton kendi bakalorya ve ihtisas liselerine kabul şartlarını belirlemektedir. Bu okullara kabul, temelde zorunlu eğitim sonrasındaki öğrenci performansına, giriş sınavları, giriş mülakatları ve/ya öğrenim gördüğü okulun önerilerine göre verilmektedir. Mesleki eğitim almak isteyenler için ise bir giriş sınavı yapılmaktadır (Eurypedia, 2013).

Macaristan: Zorunlu eğitimin bütünlük sekiz yıl olduğu Macaristan'da ortaöğretim kurumları genel ve mesleki olmak üzere genel olarak ikiye ayrılır. Macaristan'da 2000 yılından itibaren liseye yerleşmede yeni bir sistem uygulanmaktadır. Okullar kendi giriş koşullarını belirlemektedir. Öğrenciler ise öğrenim görmek istedikleri okulların listesini belirler ve merkezi yerleştirme birimine sunarlar. Bazı okullar kendi giriş sınavını yapmaktadır. Bazı okullar ise, ilköğretim okul notları ve merkezi olarak düzenlenen sınav sonucuna göre yerleştirme yapmaktadır (Eurypedia, 2013).

Danimarka: Danimarka'da genel ve mesleki ortaöğretim kurumları vardır. Genel lise programlarına giriş için, zorunlu temel eğitimini tamamlamış olmak, ayrıca ilkökul ve ortaokul sonunda yapılan bitirme sınavlarına da girmiş olmak gerekmektedir. Buna ilaveten, daha önce bitirme sınavını almayan öğrenciler ile okulun başvuran öğrenciyi genel lise eğitiminin şartlarını sağlama konusunda riskli gördüğü durumlarda bu öğrencilere giriş sınavı yetersiz gördüğü yapılan sınavlardan okullara yapılan başvurular da okullar da bir değerlendirme sınavı yapabilmektedir (Eurypedia, 2013; Minister of Child and Education Denmark, 2012).

Hollanda: Hollanda'da mesleki ve akademik eğitime yönelik ayrıştırma erken bir süreçte ilkökul sonrasında 12 yaş civarında yapılmaktadır. Öğrenciler dört yıllık mesleki eğitim veren liseye (*VMBO*), beş yıllık lise eğitimine (*HAVO*) ve altı yıllık üniversite öncesi eğitim veren liseye (*VWO*) yönlendirilmektedir. Öğrencilerin hangi tür okula gideceği ise merkezi olarak öğrencilerin bilgi ve anlamalarını ölçen bir sınav ile belirlenmektedir. Birçok kuruluş öğrencilerin performanslarını ölçmek için sınav yapmaktadır (Eurypedia, 2013).

Macaristan'da bazı okullar kendi giriş sınavlarını yapabilmektedir. Danimarka'da ise öğrenciler ilkökul ve ortaokul sonunda yapılan bitirme sınavına girmek zorundadır.

3.3 Genel Tartışma

Şu ana kadar sunulan ülke örnekleri karşılaştırmalı bir şekilde incelendiğinde, bütün eğitim sistemlerinin liseye geçişte (ya da daha öncesinde) öğrencilerini bir şekilde akademik başarılarına göre gruplandığı görülmektedir. Bu gruplamanın araçları ülkeden ülkeye farklılık arz etmektedir. Ayrıca, hemen bütün ülke örneklerinde öğrencilerin ve ailelerin çok fazla talep ettiği seçici okul örnekleri vardır. Seçici liselere öğrenci alımında çeşitli türden sınavların (bitirme sınavı, merkezi giriş sınavı ve okul bazlı giriş sınavı) birçok ülkede yaygın olduğu görülmektedir (Tablo 1). Kimi eğitim sistemleri (Çin, Japonya, Güney Kore, Hollanda, ABD, vb.), seçici okullara öğrenci seçmeyi, merkezi sınavlar aracılığıyla yaparken; kimileri, öğrencinin okul notlarını ya da öğretmen değerlendirmelerini (Almanya, Finlandiya) kullanmaktadır. Dolayısıyla farklı eğitim sistemleri incelenirken, asıl bakılması gereken husus, merkezi sınavların olup olmaması değil, akademik başarı temelinde bir tür gruplandırmanın var olup olmadığıdır. Bu çerçeveden bakılınca, hem Kıta Avrupası ülkeleri hem de Anglo-Sakson ve Uzakdoğu ülkeleri arasında benzerlikler vardır. Almanya, Hollanda, Danimarka ve Finlandiya gibi mesleki eğitim ile genel eğitimi keskin bir şekilde ayıran eğitim sistemleri öğrencileri, ilk ve ortaokul başarıları temelinde akademik eğitime seçmektedirler. Öte yandan, TIMSS ve PISA gibi değerlendirmelerde başarılı olan Güney Kore, Singapur ve Japonya gibi ülkelerde de akademik başarıya göre bir ayırıştırma mekanizması söz konusudur. Benzer şekilde, ABD gibi genel olarak tek tip lise türünün olduğu bir eğitim sisteminde bile, öğrenciler seçici okullara merkezi sınavlar yoluyla seçilmektedir. Özetle, neredeyse bütün gelişmiş ülkelerde, ülkelerin küçüklük ya da büyüklüklerinden ya da akademik geleneklerinden bağımsız olarak, ortaöğretim düzeyinde gruplandırma gayet makul görülmekte ve yaygın olarak uygulanmaktadır.

Neredeyse bütün gelişmiş ülkelerde, ortaöğretim düzeyinde gruplandırma gayet makul görülmekte ve yaygın olarak uygulanmaktadır.

TABLO 1. DÜNYADA SEÇİCİ AKADEMİK LİSELERE GEÇİŞ SİSTEMLERİ.

	SINAV			OKUL PERFORMANSI	
	Ortaokul Bitirme Sınavı	Merkezi Giriş Sınavı	Okul Bazlı Giriş Sınavı	Okul Notları	Öğretmen Görüşleri
ABD (sınavlı okullar)		*			
Japonya		*	*	*	
İngiltere (gramer)		*	*		
Macaristan		*	*	*	
Güney Kore		*		*	
Hollanda		*			
Çin	*				
Fransa	*			*	*
Rusya	*				
İtalya	*				
Danimarka	*		*		
Singapur	*			*	
İsviçre			*	*	*
Almanya (gimnasyum)				*	*
Finlandiya				*	

Kaynak: Tarafımızdan oluşturulmuştur.

Öğrencilerin akademik olarak ayrıştırılmasında dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, ayrıştırmanın ne zaman yapıldığıdır.

Gruplandırma, birçok ülkede tarihi bir süreç içerisinde yani eğitime olan talebin artması nedeniyle kitle eğitiminin yaygınlaşması sonucu kendiliğinden uygulanmaya başlanmıştır. Örneğin, ABD’de 1910 yılında lise bitirme oranları %13,5’ken, elli yıl sonra bu oran %41,1’e çıkmış, 2012 yılı itibari ile ise yaklaşık %87’e ulaşmıştır. Öğrenci nüfusunun ülkede hızla artması bir takım ayrıştırma mekanizmalarının ABD’de uygulanmasına neden olmuştur (Finn ve Hockett, 2012). Öğrencileri akademik başarılarına göre gruplandırmaya ilişkin akademik çalışmalara bakıldığında ise, konunun çeşitli yönlerden tartışmalı olduğu ve kötü bir ünü olduğu görülmektedir. Örneğin, öğrencileri başarı düzeylerine göre ayırmanın, özellikle başarı düzeyi düşük öğrenciler için olumsuz sonuçları söz konusudur (Korthals, 2012). Öte yandan, özellikle çok başarılı öğrencilerin gruplandırılarak bir arada eğitim almalarının, bu öğrenciler için olumlu sonuçları söz konusudur. Ayrıca, başarılı ve orta düzey başarılı öğrencilerin heterojen bir şekilde bir arada olmasının olumlu sonuçları vardır. Genel olarak ifade etmek gerekirse, çok başarılı ve çok başarısız bir grup haricinde kalan başarı düzeyleri farklı öğrencilerin ayrıştırılmış bir şekilde eğitim almalarının olumlu sonuçları söz konusudur (Kulik ve Kulik, 1992).

TABLO 2. ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE 15 YAŞ ÇOCUKLAR İÇİN OKUL TÜRÜ SAYISI.

Ülke	15 yaş çocuklar için okul türü (<i>track</i>) sayısı
ABD, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Danimarka, Estonya, İspanya, İsveç, Finlandiya, İzlanda*	1
İsrail, Şili, Yunanistan	2
Macaristan, Hırvatistan, İtalya, Litvanya, Letonya, Rusya, Arjantin, Portekiz, Slovenya	3
İrlanda, Avusturya, Lüksemburg, Almanya, Hollanda, Belçika, İsviçre	4
Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti	5

*ABD ve Yeni Zelanda hariç tüm ülkelerde okul türleri 15 yaştan sonra artmaktadır.

Kaynak: OECD, 2007

Öğrencilerin akademik olarak ayrıştırılmasında dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, ayrıştırmanın ne zaman yapıldığıdır. Birçok OECD ülkesinde 15 yaşındaki öğrencilerin gidebilecekleri genel akademik lise ve meslek lisesi gibi birden fazla okul türü (*track*) söz konusudur (Tablo 2). Hanushek ve Wössman (2005)’a göre öğrencileri, Almanya ve Avusturya’daki gibi 10-11 gibi çok erken yaşlarda ayrıştırmak eğitimde ailenin etkisini artırıp eşitsizlik yaratma riski taşımaktadır. Bir başka ifadeyle, 15 yaşından erken gruplandırma, bir takım sorunları ve eşitsizlik gibi riskleri barındırmaktadır. Öte yandan, akademik başarı temelinde gruplandırma, ülke örneklerinden de görüldüğü gibi oldukça yaygındır. OECD ülkelerinin bir kısmı ayrıştırmayı 15 yaşından önce yapmaktadır. Diğerleri ise, eşitsizlik gibi kaygılar ya da çeşitli pedagojik nedenlerden dolayı akademik başarıya göre gruplandırmayı ortaokul sonrasına ya da 15 yaş sonrasına kadar ertelemeyi tercih etmektedirler. Bununla birlikte, ortaöğretim düzeyinde herhangi bir gruplandırma yapılmaksızın akademik eğitim vermek, gerçekçi görünmemektedir. Zira tek tip lise türü olan ABD’de bile, hem seçici liseler vardır hem de liseler kendi içlerinde ileri akademik programlar oluşturmaktadır.

4. TÜRKİYE'DE ORTAÖĞRETİMİN GELECEĞİ

Bu bölümde, Türkiye'de ortaöğretime geçiş ve ortaöğretim yapısının nasıl olması gerektiğine ilişkin politika seçenekleri tartışılmış ve genel bir tartışmaya yer verilmiştir.

4.1 Politika Seçenekleri

SBS'nin 2013-2014 eğitim-öğretim yılından itibaren kaldırılması durumunda muhtemel politika seçeneklerinin neler olduğuna bakıldığında; liseye adrese dayalı yerleştirme, okul notlarına göre yerleştirme ve merkezi sınav(lar)la yerleştirme gibi seçenekler karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda bu politika tercihlerinin avantaj ve dezavantajları tartışılmıştır.

4.2 Adrese Dayalı Yerleştirme

Adrese dayalı yerleştirme, liseye başlayan öğrencilerin evlerine en yakın okula gitmeleri anlamına gelmektedir. Bu durumda, ortaöğretim okul türlerinin genel ve mesleki olmak üzere en aza indirilmesi beklenir. Adrese dayalı yerleştirmenin olumlu tarafı, ortaöğretime geçişin aileler ve öğrenciler üzerinde baskı unsuru olmaktan çıkmasıdır. Ne var ki, adrese dayalı yerleştirmenin ciddi sakıncaları vardır. Öncelikle, Türkiye'de eğitimin toplumsal sınıflar arasında hareketlilik açısından nispeten iyi bir işlev gördüğüne dair güçlü bir toplumsal algı vardır. Söz konusu işlevde merkezi sınavların çok önemli bir yer tuttuğuna şüphe yoktur. Dolayısıyla merkezi sınavların tamamen kaldırılması ve adrese dayalı sistemin getirilmesiyle, her çocuk mahallesindeki okula mecbur edileceğinden dolayı, mahalleler ve okullar arasındaki avantaj ve dezavantajların doğrudan öğrencilere yansıma riski vardır. Sözelimi, şehrin iyi bir muhitinde şimdiye kadar sınavla öğretmen ve öğrenci alan ve nispeten donanımı iyi bir okul ile şehrin dezavantajlı gecekondu bölgelerinde yer alan ve öğretmenlerin pek tercih etmediği bir okulun pedagojik iklimi ve uygunluğunun aynı olduğunu söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla bir başına adrese dayalı bir yerleştirme sistemi ancak uzun vadede ve okullar arasındaki beşeri ve fiziksel kaynak farklarının azaltıldığı bir durumda bir politika seçeneği olarak düşünülebilir. Aksi halde, tamamen adrese dayalı bir sisteme hemen geçilmesi toplumsal eşitsizliği artıran bir işlev görecektir ki bu, ciddi bir toplumsal tepkiyle karşılaşacaktır. Dahası, çocuğunu özel okullara gönderme imkânına sahip olan aileler, mahalle okullarını beğenmemeleri durumunda çocuklarına daha iyi bir özel okul tercihi sunabileceklerdir. Benzer bir deneyim 1970'lerde Güney Kore'de yaşanmış, geçiş sınavlarının kaldırılması ile birlikte özel okullara yönelim artmıştır (Özoğlu, 2011). Oysa maddi imkânı yetersiz olan aileler çocuklarını özel okullara gönderme imkândan yoksun olacaklardır ki bu durumda da devlet bütün vatandaşlarına eşit fırsat sunmamış olacaktır. Bununla birlikte, aşağıda tartışılacağı üzere, merkezi bir yerleştirme sisteminin az sayıda seçici okula öğrenci seçtiği bir sistemle desteklenmesi durumunda adrese dayalı bir sistemin olumsuz riskleri azaltılmış olacaktır. Dolayısıyla adrese dayalı yerleştirme ancak başka sistemlerle birlikte düşünüldüğünde gerçekçi bir politika tercihidir.

Adrese dayalı yerleştirme sistemi okullar arasındaki beşeri ve fiziksel kaynak farkları azaltıldığı takdirde bir politika seçeneği olarak düşünülebilir.

Okul notları liseye geçişte dikkate alınmalıdır. Fakat sadece notlara dayalı yerleştirme iyi bir politika tercihi değildir.

4.3 Notlara Göre Yerleştirme

SBS'nin kaldırılması durumunda uygulanabilecek bir diğer politika tercihi, öğrencileri çok tercih edilen okullara, okul notlarına göre yerleştirmektir. Bu tercihin en önemli avantajı, öğrencilerin okul eğitimleriyle lise geçişleri arasındaki bağları güçlendirmektir. Dolayısıyla öğrenciler, merkezi bir sınava hazırlanmak yerine, okul derslerine daha çok önem vereceklerdir. Ne var ki, bütün öğretmenlerin aynı şekilde not verdiği söylemek mümkün değildir. Ayrıca, 1990'lı yıllarda süper liseler olarak bilinen okullara notlarla öğrenci alınması sonucu notların suiistimal edildiğine ilişkin tecrübeler gibi Türkiye kamuoyunda okul notlarının nesnelliliğiyle ilgili tartışmalar düşünüldüğünde sadece notlarla yerleştirmenin sakıncalı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, okul notlarıyla merkezi sınav sonuçlarının birlikte kullanılması durumunda yapılacak yerleştirmelerin, daha geçerli olduğuna dair araştırmalar mevcuttur (ABD'deki üniversite giriş sınavları ve okul notlarına ilişkin kapsamlı bir özet için bkz. Zwick, 2007). Bir başka ifadeyle, kısa sürede yapılan tek bir standart sınav ile uzun zaman içinde çok farklı öğretmenlerin değerlendirmeleri ve çok sayıda gözlemlerini içeren okul notları birlikte kullanıldığında, öğrencilerin sonraki yıllardaki başarısını daha iyi tahmin etmektedir. Özetle, sadece notlara dayalı yerleştirme, bir politika tercihi olarak düşünülmemelidir. Bununla birlikte, aşağıda açıklanacağı üzere, notlar yerleştirme puanlarına dâhil edilebilir ve notların yerleştirme içerisindeki ağırlığı zamanla artırılabilir. Bu adımı muhkemleştirmek için ise, öğretmenlerin notlarını daha nesnel vermelerini sağlayacak bazı mekanizmalar (etik kurul, zümre öğretmenler tarafından sınav hazırlanması ya da değerlendirilmesi vb.) kurulmalıdır.

4.4 Merkezi Sınav(lar)la Yerleştirme

SBS'nin kaldırılması ve bütün genel liselerin Anadolu liseleri ve meslek liselerine dönüştürülmesi işleminin tamamlanması durumunda, yeni bir düzenleme ihtiyacı vardır. Genel liselerin Anadolu liselerine dönüştürülmesinin sonucunda, 2013 itibarıyla SBS, öğrencilerin akademik bir eğitim almalarının neredeyse ön şartı haline gelmiştir. Bu haliyle bir sınavın sürdürülmesi ve yarım milyondan fazla öğrencinin sıralanması ve elde ettikleri skorlar temelinde yerleştirilmesi son derece sakıncalıdır. Zira bu sistem, liseler arasında ciddi bir hiyerarşi kurmaktadır ve böylece okullar arasında ciddi anlamda başarı farklılıkları söz konusu olmaktadır. Yani öğrencilerin 14 yaşındaki performansları sonucu hasbelkader yerleştirildikleri lise, daha sonraki başarılarını ve hayatlarını önemli ölçüde belirlemektedir.

Mevcut sistem yerine, az sayıda ve ihtisaslaşmış liseye öğrenci seçmek için bir ya da birkaç sınav yapılabilir. Bu türden bir düzenlemenin en kritik noktası, az sayıda okula sınavla öğrenci alınmasına devam edilmesidir. Bir başka ifadeyle, SBS'nin geldiği noktaya bakıldığında, neredeyse yarım milyon öğrenciyi seçen ve sıralamalara göre okullara hiyerarşik bir şekilde yerleştiren bir sınav ve yerleştirme sistemi terk edilmelidir. Bunun yerine, norm olarak herkes mahallesindeki liseye devam etmeli, bunun

yanında öğrencilerin %3-5'i seçici okullara yerleştirilmelidir. Böylece eğitim sistemi, maddi imkânı olmayan başarılı öğrenciler dâhil bütün çocuklara, seçkin ve ihtisaslaşmış okullarda öğrenim görme fırsatı sunmuş olacaktır. Genel liselerden çok daha iddialı ve programı farklılaştırılmış bazı liselerin var olması, hem üstün derecede başarılı öğrencilerin motivasyonunu sağlamak hem de Türkiye'nin 2023 vizyonu için ihtiyaç duyacağı beyin gücü ihtiyacının karşılanması açısından oldukça önemlidir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Dünyadaki uygulamaları ele aldığımız bölümde ayrıntılı bir şekilde ortaya koyduğumuz üzere, neredeyse bütün eğitim sistemleri, liseye ginceye kadar veya lisede, öğrencileri akademik yönden çeşitli gruplara ayırmaktadır. Söz konusu gruplara ayırmanın araç ve biçimleri farklılaşmaktadır. Kimileri gruplara ayırmayı merkezi sınavlar aracılığıyla yaparken kimileri öğrencinin okul notlarını ya da bunların farklı bir kombinasyonunu kullanmaktadır. Özetle, ülkelerin küçüklük ya da büyüklüklerinden ya da akademik geleneklerinden bağımsız olarak neredeyse bütün gelişmiş ülkelerde, ortaöğretim düzeyinde öğrencilerin en azından bir kısmını gruplara ayırma, makul görülmekte ve yaygın olarak uygulanmaktadır. Türkiye tecrübesi de dikkate alındığında, merkezi sınavların ciddi anlamda bir toplumsal meşruiyete sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye için politika tercihleri tartışılırken asıl bakılması gereken husus, sınavla öğrenci alımının kaldırılıp kaldırılmaması değil, seçici okulların ve giriş sisteminin kapsamının ne olacağıdır. Okul çeşitliliğinden çok program çeşitliliğini ön plana çıkaran bir sistemin de öğrenciler ve aileler üzerindeki sınav baskısını azaltması mümkün değildir. Çünkü öğrenciler arasında belli programlara girmek için bir rekabetin başlaması söz konusu olacaktır. Bu durumda, bu programlara öğrenci seçiminin nasıl yapılacağı aynı şekilde tartışma konusu olacaktır. Öğrencinin hangi programa kaydolacağını belirlemede kullanılması muhtemel okul başarı notu gibi ölçütler de, tek başına kullanılması durumunda subjektif bulunabilir. Geline nokta itibarıyla SBS'nin en büyük dezavantajı, çok sayıda okula yarım milyonu bulan öğrenciyi seçmesidir. Bu kadar çok sayıda öğrenciyi seçen ve programları farklı olmayan bütün okulları hiyerarşik olarak sıralayan bu sistem kesinlikle terk edilmelidir. Bu çerçevede geliştirilen öneriler, aşağıda sıralanmıştır:

- Sınavla öğrenci alan okul sayılarının ve türlerinin azaltılması gerekmektedir. Bununla birlikte, ortaöğretime geçişte sınavların var olması eğitimde niteliğin sağlanması adına ve çok başarılı öğrencilerin pedagojik ihtiyaçlarının karşılanması açısından önemlidir. Dolayısıyla, az sayıda okula öğrenci seçmek için merkezi sınavlar uygulanmaya devam edilmelidir.
- Mezunlarının istihdamı olmayan Anadolu öğretmen lisesi gibi lise türleri kaldırılmalıdır. Bu okullardan altyapısı ve coğrafi konumu uygun olanlar Fen ya da sosyal bilimler liselerine dönüştürülmelidir.

Politika tercihleri tartışılırken asıl bakılması gereken husus, sınavla öğrenci alımının kaldırılıp kaldırılmaması değil, seçici okulların ve giriş sisteminin kapsamının ne olacağıdır.

- %3-5'lik öğrencilere yönelik söz konusu seçici okullar, Türkiye'nin coğrafi dağılımı, yerleşim yerlerinin nüfusları ve öğrenci sayıları dikkate alınarak belirlenmelidir. Ayrıca bu okulların zamanla sayılarının enflasyonist şekilde artırılmaması için zorlayıcı tedbirler getirilmelidir. Bu okulların programları diğer liselerden daha farklı ve zorlayıcı olmalıdır.
- Sınavla öğrenci alan okullara yerleştirmede, öğrencinin merkezi giriş sınavında alacağı puanın yanında, ilköğretimdeki başarı notları da dikkate alınmalıdır. Merkezi giriş sınav(lar)ı, hem çoktan seçmeli hem de açık uçlu soruları içerebilir. Okul başarı notlarının dikkate alınması, uzun zaman içerisinde ve değişik aralıkla yapılan ölçmelerin güvenilirliği açısından olduğu kadar öğrencilerin okul ile ilişkilerinin güçlendirilmesi açısından da önemlidir. Okul notunun yerleştirme puanı içerisindeki ağırlığı yıllar içerisinde artırılmalıdır.
- Öğrencilerin okul ile ilişkilerini güçlendirmek için kolaylıkla uygulanabilecek alternatif bir öneri, 1990'lı yıllarda fen liselerine giriş sınavlarında uygulandığı gibi, öğrencilerin sınava girmesi için 5, 6 ve 7. sınıf notlarının belli bir baraj puanda olması şartı getirilmesidir.

KAYNAKÇA

- "İmam Hatip'e kayıt yaptıran öğrenci sayısı". (2012, 5 Ekim). *Sabah*. <http://www.sabah.com.tr/Egitim/2012/10/05/imam-hatipe-kayit-yaptiran-ogrenci-sayisi>
- "6 ve 7. sınıflarda SBS kalkıyor". (2010, 28 Haziran). *Zaman* http://www.zaman.com.tr/newsDetail_getNewsByld.action?haberno=954666&keyfield=736273206E696D657420C3A77562756BC3A775
- "Nimet Çubukçu: 4 yıl sonra Anadolu liselerine sınavsız öğrenci alınacak". (2010, 9 Aralık). *Zaman* http://www.zaman.com.tr/newsDetail_getNewsByld.action?haberno=1062791&keyfield=736273206E696D657420C3A77562756BC3A775
- "OKS iki yıl sonra kalkıyor, yerine Seviye Belirleme Sınavı geliyor". (2007, 10 Mart). *Zaman*. http://www.zaman.com.tr/newsDetail_getNewsByld.action?haberno=511254&keyfield=68C3BC736579696E20C3A7656C696B20736273
- "Policy insider suggests abolishing high school entrance exams". (2009, 17 Şubat). *The China Education Blog*. <http://www.chinaeducationblog.com/high-school/2009-02-17/policy-insider-suggests-abolishing-high-school-entrance-exams/>
- "SBS kalkıyor". (2013, 3 Temmuz). *Hürriyet*. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/23643000.asp>
- "SBS son kez yapılacak". (2012, 3 Eylül). *NTVMSNBC*. <http://www.ntvmsnbc.com/id/25378951/>
- "SBS'de değişiklik sinyali". (2012, 14 Nisan). *NTVMSNBC*. <http://www.ntvmsnbc.com/id/25340222/>
- "Ya özel okula ya meslek lisesine". (2013, 16 Temmuz). *Hürriyet*. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/23734485.asp>
- Çelik, Z. (2011). Ortaöğretime geçiş sistemi ve meşruiyet kaynakları. M. Orçan (Ed). *21. Yüzyılda Türkiye'nin Eğitim ve Bilim Politikaları Sempozyumu* içinde (ss. 53-61). Ankara: Eğitim-Bir-Sen.
- Danıştay (2008a). *Esas no: 2008/10469*. http://www.danistay.gov.tr/e2008_10469.htm
- Danıştay (2008b). *Esas no: 2008/10580*. http://www.danistay.gov.tr/e2008_10580.htm
- Department for Education, UK. (2012b). *Grammar schools*. <http://www.education.gov.uk/schools/leadership/typesofschools/maintained/a00198400/grammar-schools>
- Department for Education, UK. (2012a). *Applications and offers for entry to secondary schools in England in academic year 2012/2013*. <http://dera.ioe.ac.uk/13995/1/OSR07-2012.pdf>
- Dünya Bankası. (2013). *Türkiye'de okullarda mükemmeliyeti teşvik etmek*. Washington, DC: World Bank.
- Eurypedia. (2013). *European encyclopedia on national education systems*. <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php?title=Countries>
- Finn, C.E. ve Hockett, J. A. (2012). *Exam schools: Inside America's most selective high schools*. New Jersey: Princeton University Press.
- Gümüş, S. ve Atalmış, E.H. (2012). Achievement gaps between different school types and regions in Turkey: Have they changed over time? *Mevlana International Journal of Education*, 2(2), 48-64.
- Gür, B. S. ve Çelik, Z. (2009). *Türkiye'de millî eğitim sistemi: Yapısal sorunlar ve öneriler*. (Rapor no. 1). Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Gür, B.S. ve Çelik, Z. (2010). *Stresle gelen stresle gider: Ortaöğretime geçişin yeniden düzenlenmesi*. <http://www.setav.org/tr/ortaogretime-gecisin-yeniden-duzenlenmesi/yorum/690>
- Güven, İ. (2010). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Naturel.
- Hanushek, E. A., & Wössman, L. (2005). *Does educational tracking affect performance and inequality? Differences-in-differences evidence across countries*. http://www.nber.org/papers/w11124.pdf?new_window=1
- Korthals, R. (2012). *Selection and tracking in secondary education: A cross country analysis of student performance and educational opportunities*. Maastricht: Maastricht University Research Center for Education and the Labour Market.
- Kulik, A.J. ve Kulik, C.C. (1992). Meta-analytic findings on grouping programs. *Gifted Child Quarterly* 36(2), 73-77.
- Kurt, T. ve Gür, B.S. (2012). *Eğitimde eşitsizliğin algoritması: AOBP*. (Analiz no: 51). Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.

- MEB. (1990). *Milli eğitim bakanlığı Anadolu öğretmen liseleri yönetmeliği*. <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20723.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20723.pdf>
- MEB. (2005). *Orta öğretim kurumlarına öğrenci seçme sınavı başvuru formu*. <http://yegitek.meb.gov.tr/Sinavlar/Klavuz/2005/2005OKSekilavuz.pdf>
- MEB. (2007). *64 soruda ortaöğretime geçiş sistemi*. <http://okulweb.meb.gov.tr/03/02/770163/ders-destek/ders5.htm>
- MEB. (2010). *Genel liselerin Anadolu liselerine dönüştürülmesi genelgesi (2010/30 nolu genelge)*. http://ogm.meb.gov.tr/belgeler/genelge_2010_30.pdf
- MEB. (2011a). *18. Milli Eğitim Şurası*. Ankara: MEB.
- MEB. (2011b). *Milli eğitim istatistikleri: Örgün eğitim 2010-2011*. Ankara: MEB.
- MEB. (2012a). *İlköğretimden ortaöğretime, ortaöğretimden yükseköğretime geçiş analizi*. Ankara: MEB.
- MEB. (2012b). *Okullarımızda mekan kullanımı genelgesi (2012/14 nolu genelge)*. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/in%C5%9Faatemi2012_14gen/1842_2012_14.html
- MEB. (2013). *2013 ortaöğretime yerleştirme sistemi tercih ve yerleştirme e-kılavuzu*. <http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular2013/sbs2013/SBSKlavuzu2013.pdf>
- Ministère Education Nationale (2011). *School education in France*. http://media.eduscol.education.fr/file/dossiers/50/3/enseignement_scolaire_VA_135503.pdf
- Ministry of Education and Science of Russian Federation. (2012). *General education*. <http://en.russia.edu.ru/edu/description/sysobr/910/>
- Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology, Japan. (2012). *Statistical abstract 2006 edition 1.5 upper secondary school*. <http://www.mext.go.jp/english/statistics/1302887.htm>
- Ministry of Education, Science and Technology, Republic of Korea. (2008). *Elementary and secondary education act*. <http://english.mest.go.kr/web/42211/en/board/enview.do?bbsId=280¤tPage=4&boardSeq=21929&mode=view>
- Ministry of Education, Singapore (2012a). *Secondary education*. <http://www.moe.gov.sg/education/secondary/>
- Ministry of Education, Singapore. (2012b). *Direct school admission-Secondary (DSA-Sec)*. <http://www.moe.gov.sg/education/admissions/dsa-sec/>
- NYC Department of Education, (2012). *Specialized High School Admissions Test (SHSAT)*. <http://schools.nyc.gov/Accountability/resources/testing/SHSAT.htm>
- OECD. (2007). *PISA 2006 science competencies for tomorrow's world*. Paris: OECD.
- OECD. (2010). *PISA 2009 results: Overcoming social background-Equity in learning opportunities and outcomes. Vol II*. Paris: OECD.
- Office of Access and Enrolment. (t.y.). *Selective high school enrollment*. http://cpsmagnet.org/apps/pages/index.jsp?uREC_ID=72696&type=d&termREC_ID=&pREC_ID=133204
- Özoğlu, M. (2011). *Özel dershaneler: Gölge eğitim sistemiyle yüzleşmek*. Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- The Ministry of Child and Education Denmark. (2012). *Four upper secondary education programmes in Denmark*. <http://eng.uvm.dk/Education/Upper-Secondary-Education/Four-Upper-Secondary-Education-Programmes-in-Denmark>
- TTKB. (1962). *VII. Milli Eğitim Şurası Kararları*. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/06021707_7_sura.pdf
- Xiulan, Z. (Ed.). (2011). *Chinese education development and policy, 1978-2008*. Leiden: Brill Publications.
- Yingkang, W. (2012). *The examination system of China: The case of Zhongkao mathematics. 12th International Congress on Mathematical Education, 8 July – 15 July, 2012, COEX, Seoul: KORE*. http://www.icme12.org/upload/submission/2034_F.pdf
- Zwick, R. (2007). *College admissions testing (NACAC white paper)*. Alexandria, VA: National Association for College Admission Counseling.

Seviye Belirleme Sınavının 2013 yılında son kez uygulanacağı resmi olarak ifade edilmiştir. Bununla birlikte, bundan sonra ortaöğretimin yapısı ve ortaöğretime geçişin nasıl olacağı konularında, Milli Eğitim Bakanlığının izleyeceği yol haritasında bir belirsizlik söz konusudur. Elinizdeki analiz, 2014 ve sonrasında ortaöğretime geçişte nasıl bir sistemin uygulanması gerektiğine ilişkin tartışmalara katkı sunmak amacıyla hazırlanmıştır. Birinci bölümde, Türkiye’de mevcut ortaöğretime geçiş ve ortaöğretimin yapısı ele alınmış, sınavla öğrenci alan okulların kuruluşları ve bu okulların hızla artan sayılarına dikkat çekilmiştir. İkinci bölümde, on büyük ekonomi ülkelerinden ABD, Çin, Japonya, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya ve Rusya’nın yanında uluslararası sınavlarda başarılı olmuş Güney Kore, Singapur, Finlandiya, İsviçre, Macaristan, Danimarka ve Hollanda gibi ülkelerin ortaöğretime geçiş uygulamaları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, Türkiye’de ortaöğretime geçişe ilişkin muhtemel adımlar tartışılmış; adrese dayalı yerleştirme, notlara göre yerleştirme, sınav(lar)la yerleştirme gibi uygulanabilecek politika önerilerinin avantajlar ve dezavantajları üzerinde durulmuştur.

Bekir S. GÜR

ODTÜ Matematik Öğretmenliği Bölümünden mezun oldu. Bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra, yüksek lisansını Florida State Üniversitesinde öğretim sistemleri üzerine tamamladı. Doktorasını, Utah State Üniversitesinde öğretim teknolojisi alanında yaptı. Halen Yıldırım Beyazıt Üniversitesinde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Son yayınlarından biri, “Matematik Belası” Üzerine: Matematik Felsefesinde Köşe Taşları (Nesin Matematik Köyü Yayınları, 2012)’dir.

Zafer ÇELİK

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden mezun oldu. Yüksek Lisansını, aynı bölümde, doktorasını Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde tamamladı. Chemnitz Teknoloji Üniversitesi’nde değişim programları çerçevesinde doktora öğrencisi olarak, Berlin Humboldt Üniversitesi Karşılaştırmalı Eğitim Merkezinde ise misafir araştırmacı olarak bulundu. Bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığında grup başkanı olarak çalıştı. Halen, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

İpek COŞKUN

Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dilbilimi Bölümünden 2010 yılında mezun oldu. Aynı üniversitenin Sosyoloji Bölümünde yan dal yaptı. Yüksek lisans eğitimini Gazi Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde sürdüren Coşkun, eğitim sosyolojisi alanında tez çalışmalarına devam etmektedir. Şubat 2010’dan beri SETA’da Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Direktörlüğü’nde araştırma asistanı olarak çalışmaktadır.

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Caddesi No: 66
GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312.551 21 00 | Faks : +90 312.551 21 90
www.setav.org | info@setav.org

SETA | Washington D.C. Office
1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington, D.C., 20036
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org